

Зміцер ДАВІДОЎСКИ

ЯЗЭП ПУШЧА – НАСТАЎНІК РУСКАЙ МОВЫ

Выдатны беларускі паэт Язэп Пушча (сапр. Іосіф Плашчынскі; 20 мая 1902 г., в. Каралішчавічы Ігуменскага павета, сёння Чэрвеньскі раён – 14 верасня 1964 г., Мінск) аддаў настаўніцкай дзейнасці амаль усё сталае жыццё. Перапынак быў выкліканы пяцігадовым прысудам за нібыта ўдзел у контррэвалюцыйнай арганізацыі (славуты міфічны “Саюз вызвалення Беларусі”) і антысавецкую агітацыю.

Адукацыю Іосіф Плашчынскі атрымаў у Каралішчавіцкай пачатковай школе, Мінскім рэальным вучылішчы, на педагогічных курсах пры Наркамсветы БССР. Адразу пасля заканчэння рэальнага вучылішча, з 1 верасня 1920 г., стаў настаўнікам у роднай школе. З 1925 да 1927 г. вучыўся на педагогічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Увосень 1927 г. перавёўся на факультэт мовазнаўства і матэрыяльнай культуры Ленінградскага ўніверсітэта (жыў у Пушкіне), але на чацвёртым курсе пакінуў вучобу і ў 1929 г. вярнуўся ў Мінск, дзе працаваў стыльрэдактарам у Белдзяржвыдавецтве, інспектарам Мазырскага і Мінскага павятовага аддзела народнай адукацыі, настаўнікам агульнаадукацыйных курсаў.

Пачаў друкавацца з вершамі з 1922 г. у часопісах “Маладняк”, “Полымя”, “Узвышша”, удзельнічаў у стварэнні літаратурных аб’яднанняў “Маладняк” і “Узвышша”. Выйшлі кнігі “Раніца рыкае” (1925), “VITA” (1926), “Дні вясны” (1927), “Песні на руінах” (1929), “Крывавы плакат” (1930).

З першых дзён існавання літаратурнага згуртавання “Маладняк” паэт стаў не толькі адным з яго заснавальнікаў, але і адным з кіраўнікоў – літсакратаром. Яго подпісы стаяць пад дакументамі ўстановы з 1923 г. да лістапада 1925 г., калі адбыўся канчатковы раскол згуртавання на *бурапенцаў* і *адраджэнцаў*. Менавіта “адраджэнцы” 26 мая 1926 г. заснавалі літаратурна-мастацкае згуртаванне “Узвышша”, узначаліў яго Кузьма Чорны (Мікалай Раманоўскі), але паводле няпісанага закону кіраўніцтва ляжала на Уладзіміру Дубоўку, хоць ён жыў у Маскве.

Як паведамляе Расійскі дзяржаўны архіў літаратуры і мастацтва (Масква) на аснове фонду Саюза пісьменнікаў СССР, «з 24 ліпеня 1930 г. на некаторы час перапынілася літаратурная дзей-

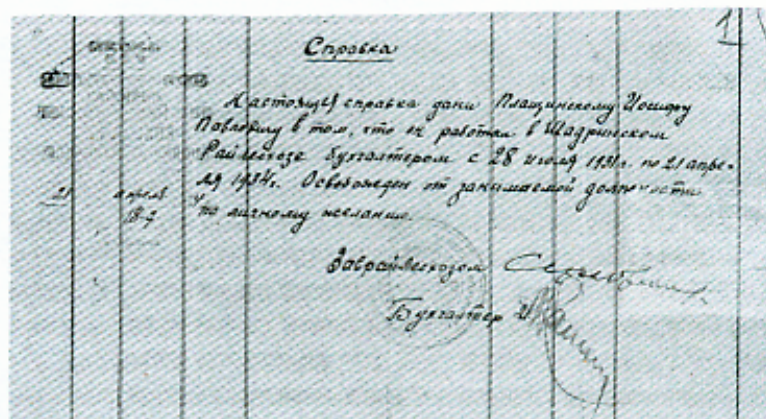
насць Плашчынскага, ён быў прыцягнуты да судовай адказнасці; у 1958 г. быў рэабілітаваны. Ад жніўня 1931 г. да кастрычніка 1935 г. Іосіф Паўлавіч працаваў у г. Шадрынску бухгалтарам у райлесгасе і ў кааператыве “Нархарч» (фонд 631; воп. 39; адз. зах. 4507).

Іосіф Плашчынскі марыў працаваць настаўнікам, аднак любімая дзейнасць была яму забароненая. Таму пасля папярэдняга вызвалення ў 1935 г. ён звярнуўся да Адама Бабарэкі па дапамогу. Вось што паэт пісаў сябру ў лісце ад 16 жніўня.

“16/VIII–35г., Шадрынск
Дарагі Адам!

Ужо другая твая паштоўка і ўсё з аднымі і тымі ж непрыемнымі навінамі. Які цяжкі маральны ўдар, гэта не чакана два гады! Я не разумею ў чым тут справа? Напрыклад, у Шадрынску ніводнага не было такога выпадку. Усіх акуратна вызвалілі. Таксама і мне 25 ліпеня далі пасведчанне на вызваленне, на якому атрымаў ужо грамадовы (так у лісце) пашпарт. Але зараз маё адчуванне з гэтым пашпартам зноў адзінокае. А я спадзяваўся, што будзема дзе-небудзь разам. А цяпер?..

Куды накіравацца і сам не ведаю. Меркаваў выехаць у жніўні; відавочна ж даўдзецца ехаць пазней – у восень. У сувязі з гэтым, і да цябе, Адаме, маю просьбу. Ты меркаваў ехаць у Анапу, маючы на прымеце памогі ў свайго саслужыўца... Можна ты з ім спісаўся б, ці не купіў бы ён мне хоць часова пакою. Калі б на гэта ён згадзіўся б, то, магчыма, і я рушыў бы ў Анапу, а там відаць было б, куды ў далейшым. Усё ж ахвота куды на поўдзень і пажадана пераезд увосень і праз Маскву. Хацелася б пабываць у Маскве і тэатрах ды яшчэ сёе-тое. Бо трэба сказаць;

Даведка-пацверджанне Іосіфу Плашчынскаму. 1934 г.

што па гэтым у Шадрынску за 4 гады згаладаўся. Ахвотна б паехаў на Вятку, каб пабыцца з табой але ж з Шадрынска цягнік ідзе на Маскву па Казанскай дарозе. Вітай сяброў і сваю сям'ю. Можна хоць праз два гады будзем разам. Цалую Язэп" (БДАМЛМ, фонд Адама Бабарэкі 407.1.178, арк. 8 з адв.).

Як бачым, ніякай радасці ад так званага вызвалення ў Я. Пушчы не было. Ён атрымаў грамадовы пашпарт, а што далей... На Радзіме жыць было забаронена як ворагу народа, забаронена займацца і настаўніцкай справай. Перад паэтам стаяла пытанне, куды ехаць і дзе працаваць. Ён выбраў Анапу. Там уладкаваўся зноў жа бухгалтарам вінсаўгаса "Джамітэ".

З Анапы паэт пачаў слаць лісты ў розныя абласныя і раённыя аддзелы народнай адукацыі з надзеяй заняць пасаду настаўніка рускай мовы і літаратуры. Для Я. Пушчы стала прыемнай нечаканасцю сапраўдная лавіна лістоў з прапановамі з розных сярэдніх школ. Ён аналізаваў, узважваў. І адказваў далёка не ўсім.

Толькі ў 1936 г. паэт атрымаў прызначэнне на пасаду настаўніка рускай мовы і літаратуры ў Шавыралаўскую пачатковую сярэднюю школу. Адгэтуль пачалася педагагічная эра паэта. З любімай прафесіяй Я. Пушча не расставаўся аж да 1958 г. – да вяртання на Радзіму. Ён змяніў некалькі месцаў працы. Магчыма, праз боязь паўторнага арышту і новай высылкі. Пасля Шавыралаўскай сямігодкі паэта пераводзілі

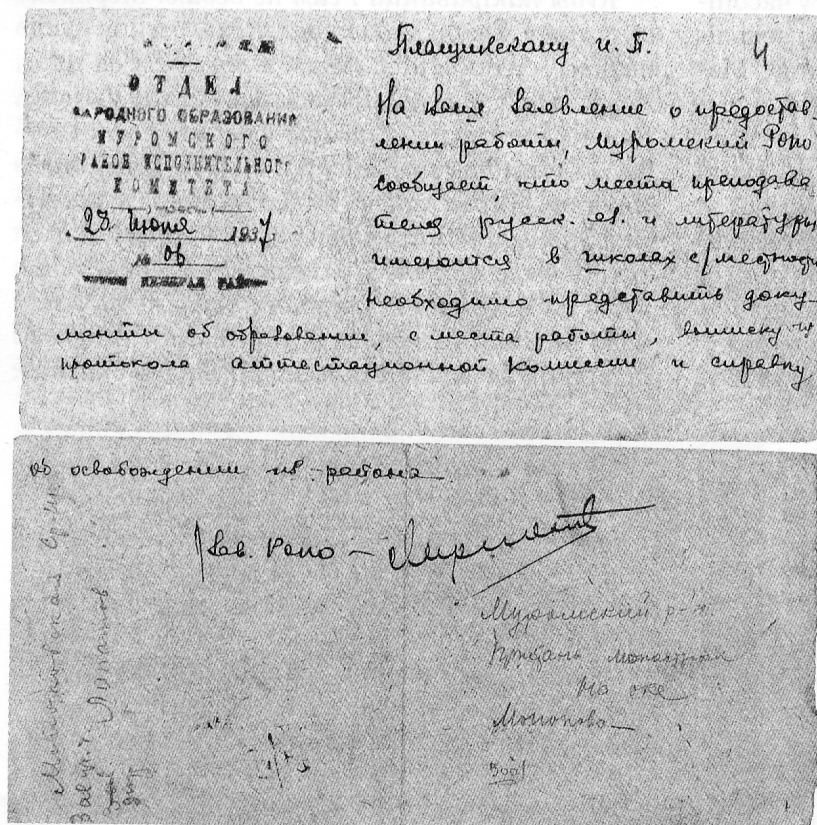
ў іншыя школы, на больш высокія пасады, так ён трапіў у Манакоўскую сярэднюю школу Мурамскага раёна Уладзімірскай вобласці.

Іосіф Паўлавіч быў настаўнікам ад Бога. З яго прыходам рэзка паляпшалася паспяховасць – галоўны для школы паказчык. У ягоных класах нават троечнікі былі рэдкай з'явай. Яны станавіліся калі не выдатнікамі, то прынамсі добрымі вучнямі. І. Плашчынскі дзякуючы педагагічнаму таленту дасягнуў небывалай для былога палітвязня вышыні – выконваў абавязкі дырэктара школы. Захаваўся цікавы дакумент з Манакоўскай сярэдняй школы, паводле якога Я. Пушча атрымаў вялікую па тых часах прэмію – 200 рублёў. Такая выдавалася за немалыя заслугі. Можна ўявіць, як трэба было працаваць былому палітвязню, каб атрымаць падобную ўзнагароду.

Іосіф Паўлавіч меў цудоўную здольнасць хутка ператвараць вучняў у надзейных сяброў. Менавіта гэтым тлумачыцца вялікі працэнт паспяховасці ў яго класах. Урокі паэт праводзіў творча і мог зацікавіць вучняў не толькі выкладаным прадметам. Школьнікам было сорамна мець дрэнныя адзнакі па іншых дысцыплінах, яны не хацелі падводзіць настаўніка. І. Плашчынскі быў чалавек камунікабельны, лёгка ішоў на кантакт. Самымі галоўнымі чалавечымі крытэрыямі для яго былі розум, інтэлігентнасць, дабрыня. Нацыянальнасць і колер скуры значэння не мелі. Сярод яго сяброў не было жорсткіх, дурнаватых, злых, дый проста не інтэлігентных людзей. Безумоўна, паэт сустракаў на жыццёвым шляху і такіх, але сябрамі яны не станавіліся. На службе ён вымушаны быў мець стасункі і з непрыемнымі калегамі, але тут дапамагалі правілы службовага этыкету і пільнае назіранне за станам душы, каб не сарвацца, не нахаміць.

Праца ў Манакоўскай школе дазволіла І. Плашчынскаму дасягнуць не толькі прафесійных вышыняў, але і пачуцця бяспекі. Тут ён вярнуўся да годнага, вольнага чалавечага жыцця. Відаць, пашанцавала з калектывам, дзе ніхто не прыгадваў таленавітаму настаўніку пра мінулае зняволенне. Акрамя таго, менавіта ва Уладзімірскай вобласці НКУСаўцы не мелі звычайна паўторна арыштоўваць былых палітвязняў.

Працаваў паэт у Манакоўскай школе да 1941 г. А пасля загадам ад 22 верасня 1941 г. быў пераведзены

Адказ Мурамскага РАНА Іосіфу Плашчынскаму. 1937 г.

выконваць абавязкі дырэктара Чаадаеўскай сярэдняй школы. Для Я. Пушчы праца ў Чаадаеве стала самай паспяховай у настаўніцкім жыцці.

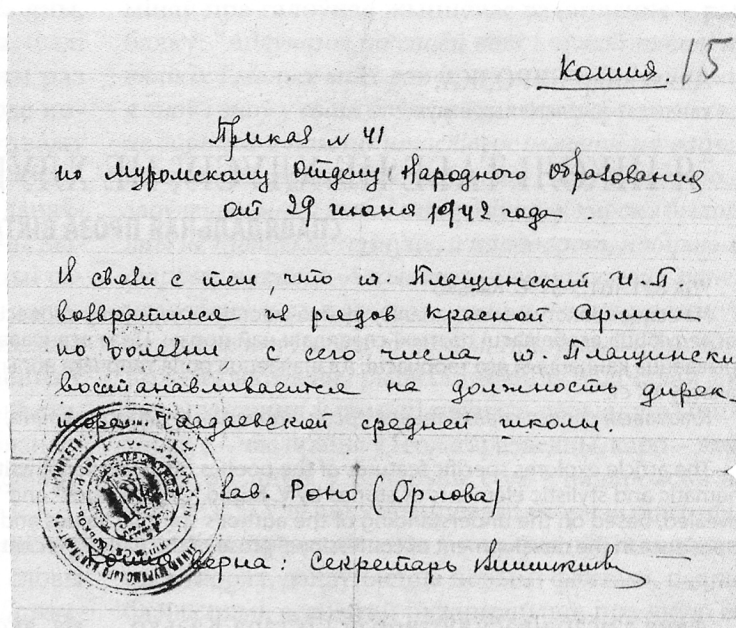
Іосіфу Плашчынскаму дастаўся самы слабы клас. І як жа здзіўленыя былі настаўнікі, калі неўзабаве безнадзейны клас ператварыўся ў адзін з самых паспяховых. У ім засталіся толькі тры троечнікі.

З Мурамскага аддзела народнай адукацыі прыехала праверка. Калі яны пераканаліся, што клас стаў вельмі паспяховым і што Іосіфу Паўлавічу на гэта спатрэбілася ўсяго 2-3 месяцы, то ўзніклі прафесійныя пытанні. На класе зламаўся не адзін педагог. Вучні прыляпіліся да новага настаўніка, ён жа дырэктар школы.

Першапачаткова кіраўніцтва Мурамскага РАНА поўнілася недаверам да педагога з крымінальным мінулым. Раённае кіраўніцтва спачатку лічыла, што І. Плашчынскі займаецца прыпіскамі, і таму за ім устанавілі пільны кантроль у надзеі злавіць за руку. Вучняў выклікалі для размовы з мэтай сабраць кампрамат на новага дырэктара школы. Але тое, што камісія пачула ад іх і калег І. Плашчынскага, было вялікай нечаканасцю. Дзеці казалі, што ім сорамна падводзіць любімага настаўніка не толькі па яго прадметах, але і па астатніх. А настаўнікі адзначылі, што вучацца ў свайго дырэктара сапраўднаму майстэрству педагога і што, калі б папярэднікі Іосіфа Паўлавіча бачылі ў вучнях сяброў, а не нейкі турботны матэрыял, клас ужо даўно быў бы выдатным. Усім падабаўся творчы падыход паэта да вядзення ўрокаў, якія выходзілі далёка за межы праграмы і падручніка, пашыралі круггляд школьнікаў і развівалі ў іх вастрыню розуму, уменне свабодна мысліць, а таксама падтрымліваць размову на розныя тэмы.

Прыступіўшы да абавязкаў 1 кастрычніка 1941 г., паэт адпрацаваў на пасадзе да сакавіка 1942 г., калі пачаў навучанне ў 2-м Маскоўскім пяхотным вучылішчы. Але ўжо ў чэрвені быў камісаваны праз цяжкое абвастрэнне сухотаў і вярнуўся да абавязкаў дырэктара Чаадаеўскай сярэдняй школы.

Тут мы натыкаемся на няпэўнасці і розначытанні ў біяграфіі паэта. Паводле аднаго дакумента, Я. Пушча павінен быў вярнуцца ў Беларусь. А паводле другога, ён прайшоў курсы павышэння кваліфікацыі ў Горкім. Першы дакумент датаваны 14 чэрвеня 1945 г., другі – 30 ліпеня 1948 г. Але паэт у Беларусь не прыязджаў ні ў 1945-м, ні ў 1948 г. Уважліва прааналі-

Загад аб аднаўленні на пасадзе Іосіфа Плашчынскага. 1942 г.

заваўшы сведчанні, я прыйшоў да высновы, што першая даведка проста мяняла падпарадкаванне працоўных настаўнікаў з расійскага на беларускае. Аўтаматычна Іосіф Паўлавіч пераходзіў у падпарадкаванне Наркамсветы БССР і яму налічваўся беларускі настаўніцкі стаж. Ён працаваў дырэктарам Чаадаеўскай сярэдняй школы і адначасова выкладаў рускую мову і літаратуру ў старэйшых класах. Вучні вельмі яго любілі.

Як вынікае з даведкі аб паспяховым заканчэнні курсаў пры Горкаўскім абласным інстытуце ўдасканалення настаўнікаў, з Беларусі Я. Пушчу на такія курсы накіраваць не маглі. Гэта было магчымым для педагогаў саюзнага падпарадкавання.

Да сёння ў Чаадаеўскай школе захоўваюць добрую памяць пра Я. Пушчу. У школе працуе музей, якім доўгі час загадвала дачка паэта Валерыя Іосіфаўна Драздова (у 2009 г. яшчэ жыла ў Чаадаеве), таксама былая настаўніца рускай мовы і літаратуры. Вялікі стэнд у ім прысвечаны Іосіфу Плашчынскаму. Цікава, што калегі Я. Пушчы толькі ў 1956 г. зразумелі, што ён – вядомы беларускі паэт. Гэта адбылося дзякуючы паступленню часопісаў з яго вершамі і ганарапраў за іх.

Лісты вучняў з Чаадаеўскай сярэдняй школы, прасякнуты любоўю і шкадаваннем, што моладзь страціла любімага настаўніка і сябра. Тое ж датычыцца і настаўнікаў. На жаль, лістоў захавалася не шмат.

Язэп Пушча вярнуўся на радзіму ў 1958 г. дзякуючы ўгаворам сябра Алеся Якімовіча. Але дыхаў родным паведам толькі 6 гадоў. 14 верасня 1964 г. паэта не стала.